

กล้วยไม้กล้วยมณี (Jewel Orchid) มรดกความงามแห่งผืนป่า สู่คุณค่าทางเศรษฐกิจและสมุนไพร

Jewel Orchid: The Legacy of Forest Beauty Leads to Economic and Medicinal Value

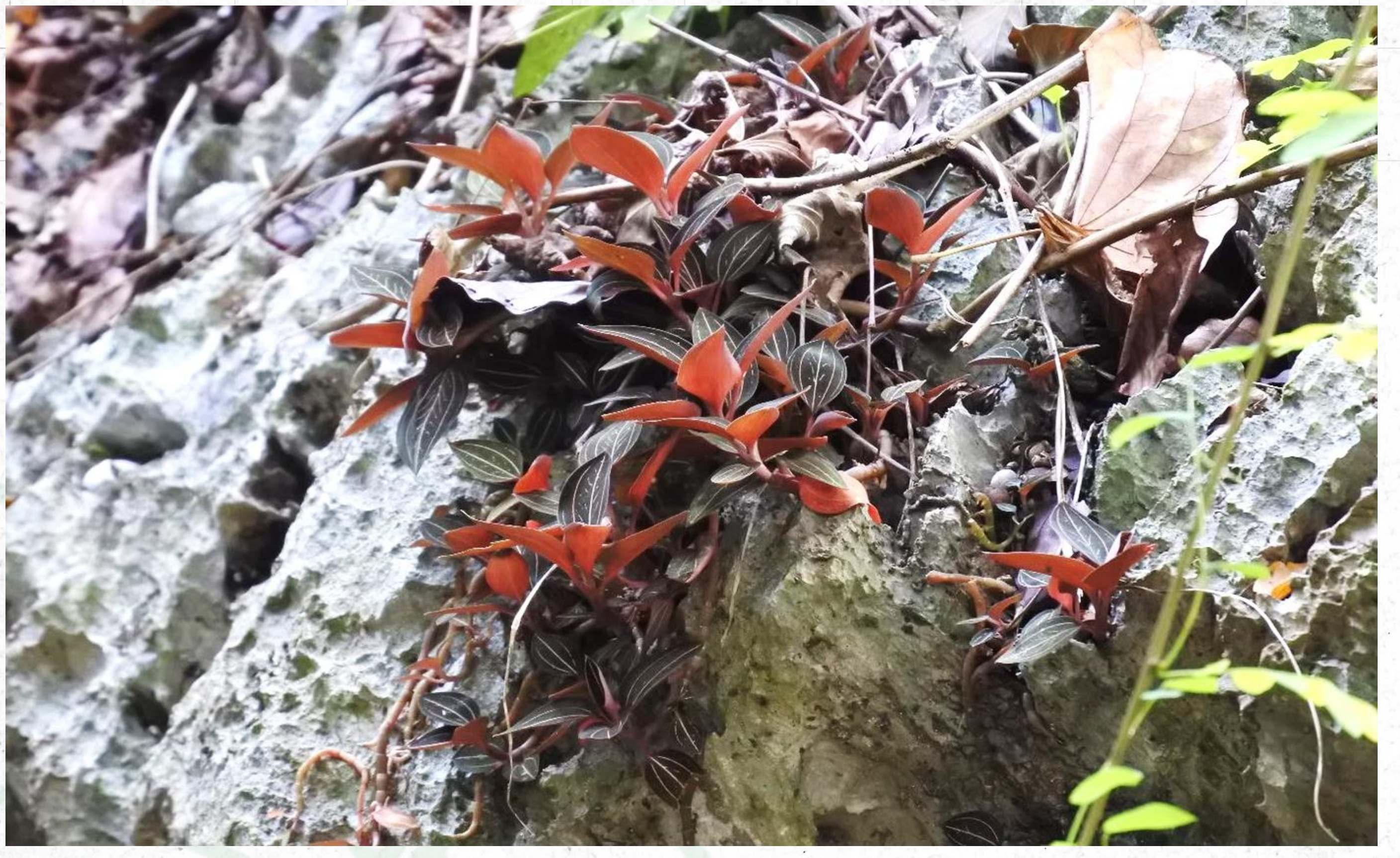
วัชรารักษ์ สุงษ์ และ เบ็ญจา บำรุงเมือง
คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

กล้วยไม้กล้วยมณี (Jewel Orchid) เป็นชื่อเรียกกลุ่มกล้วยไม้ดินที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว มีลักษณะเป็นไม้ล้มลุกอวบน้ำ ลำต้นทอดเลื้อยนานไปตามผิวดิน เสน่ห์อันเป็นที่ดึงดูดของกล้วยไม้กลุ่มนี้มีใช้อยู่ที่ดอก หากแต่อยู่ที่ "แผ่นใบ" ซึ่งมีลวดลายเส้นใบสานกันเป็นร่างแหอย่างประณีต เมื่อยามกระทบแสงแดดจะทอประกายระยิบระยับคล้ายกับัญมณีแท้ในธรรมชาติ นอกจากนี้คุณค่าด้านความงามแล้ว ลำต้นและใบยังสามารถนำมาตากแห้งเพื่อแปรรูปเป็นชาเครื่องดื่มสมุนไพรบำบัดโรคได้อีกด้วย

การนำไปใช้ประโยชน์

ด้วยรูปลักษณ์ที่สวยงามและคุณสมบัติทางยา กล้วยไม้กล้วยมณีจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ดังนี้

1. ด้านศิลปะและการจัดสวน นิยมนำมาจัดสวนในขวดแก้วหรือขวดโหล (Terrarium)
2. ด้านภูมิทัศน์และตกแต่งภายใน ใช้ปลูกในกระถางขนาดเล็กสำหรับประดับโต๊ะทำงาน เพิ่มความร่มรื่นในอาคาร หรือใช้ตกแต่งสวนหย่อมในบริเวณที่มีร่มเงา
3. ด้านการแพทย์แผนไทย นำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและการรักษาโรค

สายพันธุ์กล้วยไม้กล้วยมณีที่พบในประเทศไทย

ในประเทศไทยสามารถพบกล้วยไม้กล้วยมณีหลากหลายสายพันธุ์ กระจายตัวตามผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง โดยมีสายพันธุ์สำคัญดังต่อไปนี้

1. นกคุ้มไฟ (*Anoectochilus burmannicus*) กล้วยไม้ดินหายากและใกล้สูญพันธุ์ มีลำต้นอวบน้ำค่อนข้างบอบบาง แผ่นใบรูปรีแกมไข่สีม่วงคล้ำ เส้นลายร่างแหสีแดงสะดุดตา ออกดอกช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน มักพบตามริมลำธารหรือซอกหินในป่าดิบเขาที่มีซากพืชทับถมหนาแน่น ที่ระดับความสูง 1,000 เมตรขึ้นไป ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ตาก เลย และกาญจนบุรี ปัจจุบันในธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและการบุกรุกป่า
2. เอื้องไหมนา (*Anoectochilus roxburghii*) โดดเด่นด้วยใบสีน้ำตาลแกมม่วง แผ่นใบมีลายร่างแหสีทองแดง มีขนละเอียดปกคลุมทั่วลำต้นและใบ ดอกสีน้ำตาลแกมม่วงพร้อมกลีบปากสีขาวเจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนปนทรายที่มีอินทรีย์วัตถุสูง พบกระจายพันธุ์ในเขตที่มีความสูงราว 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล เช่น บริเวณทางขึ้นอุทยานแห่งชาติภูเรือ จังหวัดเลย
3. เอื้องดินสยาม (*Anoectochilus siamensis*) ใบสีน้ำตาลแกมม่วงมีลายร่างแหสีทองแดง แผ่นใบมีขนปกคลุม ช่อดอกยาว ก้านดอกและรังไข่ มีขนปกคลุม พบที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดพัทลุง ในระดับความสูง 719 – 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล มักขึ้นอยู่ตามริมลำธารและร่องน้ำไหลในเขตป่าดิบที่มีความชื้นสูง โดยเจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินเหนียวปนทรายที่มีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์
4. ดอกอ้อใบลาย (*Goodyera pusilla*) กล้วยไม้ดินที่มีเหง้าทอดเลื้อยและชูดอกตั้งตรง ใบสีเขียวเข้มตัดกับเส้นร่างแหสีน้ำตาลแดงอย่างคมชัด ช่อดอกออกที่ปลายยอด สายพันธุ์นี้มีความทนแล้งได้ดีกว่ากลุ่มอื่น มักพบบริเวณร่องน้ำในป่าเขาหินปูน เช่น เขตเงาแม่พันธุ์รัตน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดพัทลุง ที่ระดับความสูงเฉลี่ย 285 – 375 เมตร
5. เอื้องพลาญณี (*Macodes petola*) มีลักษณะลำต้นตั้งตรง สูงประมาณ 10-12 ซม. แผ่นใบสีเขียว เส้นร่างแหสีเหลืองทอง มีกลีบดอกสีน้ำตาลแดง ขอบสีเหลือง และกลีบปากสีขาว พบบริเวณริมลำธารหรือน้ำตกในป่าดิบชื้น ดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีเศษอินทรีย์วัตถุสูง ออกดอกสีขาวในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายน พบได้ตามผืนป่าตะวันออกและป่าใต้ เช่น บริเวณเทือกเขาบรรทัด จังหวัดพัทลุง ที่ความสูงตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป
6. ว่านน้ำทอง (*Ludisia discolor*) มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ใกล้เคียงกับ *Macodes petola* ลำต้นอวบน้ำทอชานานกับพื้น ใบสีน้ำตาลแดงเข้มจนเกือบดำ ตัดกับลายเส้นร่างแหสีน้ำตาลอ่อน ออกดอกสีขาวบริสุทธิ์ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายน มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับประเทศไทยพบมากในภาคตะวันออกและภาคใต้ มักเจริญเติบโตตามโหนดหินริมลำธาร ห้วย หรือน้ำตกในป่าดิบชื้นที่มีร่มเงาของไม้ใหญ่และมีอินทรีย์วัตถุสะสมสูง

กล้วยไม้กล้วยมณีทุกสายพันธุ์ล้วนเป็นตัวบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าไม้ การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และสมุนไพรอย่างถูกวิธี จึงเป็นแนวทางสำคัญในการช่วยลดการเก็บหาจากป่าธรรมชาติ และเป็นการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันล้ำค่านี้ไม่ให้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

สลิล สิริสังจรรณ. (2549). *กล้วยไม้ป่าเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิง.
 องค์การสวนพฤกษศาสตร์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564). *กล้วยไม้ไทย
 เกิดใต้พระ-บรมราชชนนีพันปีหลวง*. เชียงใหม่: เชียงใหม่ ดอกคิ้วเมณารี ดีไซน์.
 ออบันท์ ไทยทอง. (2549). *กล้วยไม้เมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านและสวน.

Jewel Orchid: The Legacy of Forest Beauty Leads to Economic and Medicinal Value

Watcharaporn Sukkhee and Benja Bumrungmuang
Faculty of Agricultural Production, Maejo University

'Jewel orchid' is the name given to a group of terrestrial orchids that possess a unique and distinctive character. It is a succulent, herbaceous plant with stems that creep horizontally along the ground. The ultimate charm of this orchid lies not in its flower, but in its 'leaves', which feature an intricate network of veins. When exposed to sunlight, it sparkles and shimmers like genuine natural gemstones. In addition, to its aesthetic value, the stems and leaves can also be dried and processed into herbal tea for therapeutic purposes.

Applications

Due to its beautiful appearance and beneficial properties, the jewel orchid has many uses, including the following:

1. In the field of art and gardening – It is popularly used to create miniature gardens in glass bottles or jars.
2. Landscape and interior design – It can be planted in small pots to decorate a desk for a refreshing touch indoors, or used to adorn small gardens in shaded areas.
3. Traditional Thai medicine – It can be processed into herbal products for health and disease treatment.

Ornamental Orchid Species (Jewel Orchid) Found in Thailand

In Thailand, a wide variety of gem orchids can be found distributed in highly fertile forests, with the following important species:

1. *Anoectochilus burmannicus* It is a rare and endangered terrestrial orchid. Its characteristics include: 1) rather delicate succulent stem; 2) the leaves are ovate to egg-shaped, dark purple, and have striking red network veins; 3) it flowers from October to November; 4) often found along stream banks or in rock crevices in densely covered vegetation in evergreen forests (Altitudes of 100 meters and above). In other word, it is mostly found in Chiang Mai, Chiang Rai, Tak, Loei and Kanchana Buri provinces. Currently, the population of jem orchids in the wild is rapidly declining due to environmental changes and forest encroachment.
2. *Anoectochilus roxburghii* This orchid is distinguished by its brownish-purple leaves, which have a copper-colored, net like pattern. The stem and leaves are covered with fine hairs with white lips. It grows well in sandy loam soil with high organic matter content. This orchid is found distributed in areas with an altitude of approximately 1,000 meters above sea level, such as near the entrance to Phu Ruea National Park in Loei Province.
3. *Anoectochilus siamensis* This orchid has dark brown to purplish leaves and has a copper-colored, reticulate pattern; the leaf blades are covered with hairs. The inflorescence is long, and the pedicel and ovary are covered with hairs. It is found in Kongla district, Phattalung Province, at an altitude of 719–1,000 meters above sea level. They are commonly found along stream banks and waterways in humid rainforests. It grows best in sandy loam soil with plenty of organic matter.
4. *Goodyera pusilla* It is a terrestrial orchid with creeping rhizomes and upright shoots. The dark green leaves contrast sharply with the reddish-brown reticulate veins. The flower clusters emerge at the trip of the stem. This varieties are more drought-tolerant than other groups. It is often found in stream beds in limestone forests, such as in the Khao Mae Phanthurat area, Kongla district, Phattalung Province. Average elevation 285–375 meters.
5. *Macodes petola*. This orchid is characterized by its upright stem and height of approximately 10–20 cm. The leaves are green with a golden yellow reticulate venation pattern. It has reddish-brown petals with yellow edges and white lip. Besides, it is found along streams or waterfalls in humid forests with clay-sandy soil high in organic matter. This orchid produces white flowers from July to November. This orchid can be found in eastern and southern forests such as in the Banthat mountain range and areas of Phattalung Province (Altitudes of 1,000 meters and above)
6. *Ludisia discolor* This orchid has botanical characteristics similar to *Macodes petola*. Its succulent stem lies horizontally along the ground, and its leaves are dark reddish-brown to almost black, contrasting with lighter brown reticulate veining. It produces pure white flowers during July–November. This orchid originates in Southeast Asia. In Thailand, it is commonly found in the eastern and southern regions of, often growing on rocks near streams or waterfalls in shaded evergreen forests. This orchid grows well in soil with a high accumulation of organic matter.

All species of jewel orchids are indicators of the health and abundance of the forest ecosystem. Promoting proper cultivation for commercial and medicinal use of the orchids is a key approach to helping reduce the harvesting of the orchids from natural forests. In addition, it is a way to conserve this invaluable plant becoming extinct in Thailand.

References

Botanic Garden Organization, Ministry of Natural Resources and Environment. (2021). *Thai Orchids: Paying homage to Her Majesty Queen Mother Sirikit*. Chiang Mai: Chiang Mai Documentary Design.

Sithisatchatham, L. (2006). *Wild Orchids of Thailand*. Bangkok: Amarin Printing.

Thai thong, O. (2006). *Thai Orchids*. Bangkok: Baan and Suan Publishing house.

